

NAJSTARIJI EDIKT GRADA ZAGREBA O ČISTOĆI

Svake godine, kad nastupa toplije vrijeme naš vrijedni gradski magistrat izdaje teške odredbe o čistoći u gradu, o držanju svinja i izvozu smeća, o čistoći po birtijama i grajzlerajima. Obsoletnost premnogih odredaba, težak stil i mnogo drugih momenata već su mi kao djetetu kazivali, da su ti plakati preostatak vrlo starih vremena. Kopajući po starim našim dokumentima uvjerio sam se, da su ti plakati stari i prastari. U Tkalčićevim Monumentima nalazim najstariji, kako mi se čini, edikt u drugome svesku na strani 47. Edikt je iz godine 1425. Čini mi se, da ga je g. Barlè radeći svoju radnju »O zdravstvu staroga Zagreba« previdio. On spominje kao najraniji edikt 1472. (str. 70). Kako mi nije poznato da se na taj dokument do danas tko osvrnuo, ne će možda biti rdavo, da ga učinim poznatijim.

Izdan je za vrijeme suca Andrije, sina Petrova, a određen je od cijele općine jednoglasno da ga se drže cijelu godinu. Ponajprije moraju štacunari ili apotekari imati valjane mjere. Zatim su maksimirane cijene ulja, kruha, pereca (preceles veli latinski i njih mora da bude dvanaest za dinar), cipela, tumplanja starih cipela, »forsibanja« starih cipela. Za ribare određuje kako i kako dugo moraju javno prodavati ribu. Za rake određuje maksimalnu cijenu: 12 velikih a dvadeset i četiri mala za dinar. Gradski ribari ne smiju ribu prekupljivati nego samo vlastitu prodavati. Jednako se ne smije prije podne kupovati za prekup roba već to vrijeme imadu građani samo za svoju potrebu pravo kupovati dovezenu robu: platno, sukno, žito, zob, sijeno. Roba se ne smije prodavati izvan trga n. pr. u hospicu.

Lončari moraju da donose i smolarnice na trg, jer će drugačije biti lonci zaplijenjeni. Svatko mora da imade mjere za vino prave i od grada baždarene. Glinu nitko ne smije kopati u gradu ili oko zidova. Nitko da se ne usudi čovječje blato vulgo zmety nazvano u kući sabrano ili »abvašer« (?) ili kakov drugi smrdljivi gad naročito parilo i poplate na javne ulice baciti ili izliti pod prijetnjom globe od 60 dinara za prvi put za drugi put pak tri penze, a treći puta još veće sume. Svinje se moraju držati zatvorene, da ne bi za šetnje ulicom kođa oštetile. Ako bi svinje kome činile štetu, mogu ih sudac i prisežnici uzeti zase. (U ono vrijeme znali su načelnik i gradski zastupnici, jer to su sudac i prisežnici, čemu se muče). Jednako mogu da sebi uzmu svinje, koje bi potkapale gradske zidine. Jednako ne smije nitko da izbacij lješinu čovjeka ili životinje na ulicu ili ka palači kraljevskoj ili van vratašca livadnih pod prijetnjom globe od 60 dinara, dok će drugih 60 platiti, da se odnese, što je bacio van Mesničkih ili Novih vrata do jarka. Nijedna prodavačica na trgu ne smije dok prodaje nad svojim stvarima, kruhom, soli, šivati ili presti, da tim ne zağadi ljude. Za mjeru moraju upotrebljavati trgovci nje-mačku mjeru.

Uzmemo li u obzir, da se te odredbe odnosile na ondašnji maleni Zagreb na sami gornji grad čudno nas se to dojmilje. Zabrane znače, da se ono što se zabranjivalo događalo. Svinje su potkapale gradske zidove, a strvinu bacali bi na ulicu gdjekada možda i ljudsku lešinu. Nešto smo napredovali od onda.

Dr. Lujo Thaller.

SPOMENKAMEN KANONIKA VUKOSLAVIĆA — NADGROBNA PLOČA BLAŽA OD MORAVČA (1495.)

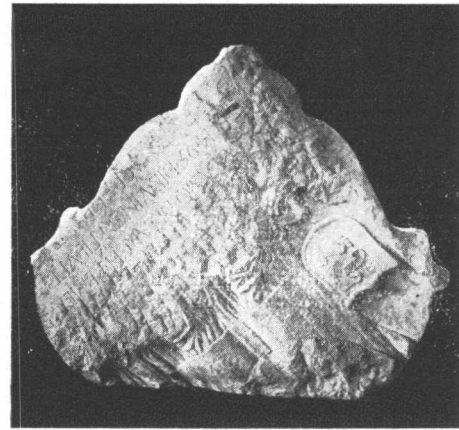
Poznato je po raspravi Janka Barlè-a (»Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva« XIII. 307.) kako je nastao stari portal zagrebačke katedrale, koji je bio prije toliko zağonetan poradi svojih romanskih i baroknih elemenata. Biskup je Vinković (1637. do 1642.) upoznao na svojim putovanjima u Požun prekrasni romanski portal opatijske crkve u Jáku, te je dao nalog klesaru Kozmi Milleru iz Krškoga, da mu isto takov načini za njegovu katedralu, pa je to i učinjeno. No sam Vinković nije dočekao konac toga rada. Portal je dovršen oko 1643., a kad ga je kasnije požar oštetio, dao je vjerovatno kanonik Ljudevit Vukoslavić portal opraviti, pa je nad šiljkom portala, pod

Kristovim likom postavio sebi spomenploču, koja je nedavno dobrotom zagrebačkog kaptola prenešena u Muzej Grada Zagreba.

Svakako je gotovo jedinstven primjer ovakovoga oponašanja starina u XVII. stoljeću. Kako je barok bio pravi stvaralački tip, nije se ni moglo očekivati, da se u toj kopiji ne bi dokumentovao i barok. Kod pregradnje crkve htio je i sam Schmidt taj portal zadržati, a zato je pledirala i većina hrvatskih historičara u svojoj predstavi. Konačno bude i stari portal maknut, te zamijenjen sadašnjim, koji nema ni najmanje ga traga bilo kakove umjetnosti, što više se i Frangešova skulptura u ovom okviru doimlje loše. Rastreskani je portal u bitno-

Novija strana spomenkamen s natpisom o Lj. Vukoslaviću

Stražnja strana: nadgrobna ploča Blaža od Moravča

Slike spomenkamen kanonika Vukoslavića sa starog portala stolne crkve u Zagrebu (1673)

sti sačuvan, pa čeka na svoje uspostavljenje. Drugo je pitanje, hoće li to ikada dočekati...

Kamen sa zapisom Vukoslavićevim poznat je otprije, ali je sada g. Ivančan otkrio, da je za taj spomenkamen upotrebljen grobni kamen Blaža od Moravča, kanonika i arhidjakona kalničkoga tako, da je taj kamen prepolovljen, dobrotno otklesan, a suprotna je strana upotrebljena za vajariju Vukoslavićeva grba i posvetnoga zapisa.

Kamen čini danas trokut, nepravilno oklesan, visina mu je 1 m., a najveća širina 1-15 m. Na zaleđu toga lijepo crvenoga kamena vidi se lik svećenika, — dakako tek donji dio — odjevena albom i dalmatikom s veoma finim ornamentima. Na l. je smješten dolje grb: ruka drži svijeni trak s napisom: Corloa. Pod njim je bio angjeo, od kojeg je ostalo jedno krilo. Pod ovim je velik dio otklesan, a od napisa, — slova su veoma lijepa — čita se

(BL)ASIO D ARCH. KEMLEK
1495. DIE. VINCENTII. VITA
(FUNCTO) FACERE. CUR (AVIT)

Onako dakle, kako ga je Levaković opisao. Zagrađena su slova tek fragmentarno, ali sačuvana dosta jasno. U mnogom nas ta radnja podsjeća na isto tako tek fragmentarno sačuvani epitaf biskupa Luke († 1510.), koji se odlikuje finom izradbom, a tek je 15 godina kasnije izrađen. Vjerovatno je oba kamena izradio isti majstor; na žalost mu je od zapisanoga imena na Lukinoj ploči ostalo vidljivo tekS ME FECIT. Kada su ta dva lijepa renesansna spomenika

izbačena iz crkve ne da se točno odrediti: u svako je doba u nas bilo barbarizma, a u posljednje najviše. Čini se, da je glavna značajka naša: umjeti i stvarati, ali ne umjeti ništa održati...

Blasius de Marowcha, c. z. Decretorum doctor, arhidiaconus de Kemlek 1460. —1495.:

Zagrebački kanonik Blaž od Moravča, potpisao se je oko g. 1460. na kaptolskom zaključku, kojim se 15 kanonika obvezalo braniti pravo kaptola, da sebi izaberu kaptolskoga vikara. (Tkal. M. C. Z. Tom. II. p. 277.)

Poslije je pošao na nauke u Padovu. G. 1466. 27. IX. polagao je ispit iz crkvenoga prava Nikola Zekel de Nioythod zagrebački arhidjakon, pak je tom prilikom spomenut i zagrebački kanonik Blaž de Marowchia, kao svjedok. (Dr. Veress Matr. univers. Padovanae pag. 14.) Slijedeće je godine Blaž svršio svoje nauke, te polučio doktorat. U matici padovanskoga sveučilišta je upisano: 1467. martii 18. Paduae in episcopali palatio. Licentia privati examinis et publica doctoratus in iure canonico domini Blasii de Marowcha, canonici ecclesiae zagrabienensis (1. c. pag. 13.) O Blažu iz Moravča, napisao je opširniji životopis Tkalčić. (»Katolički List«, 1895. str. 311.), ali taj životopis nije na činjenicama osnovan, već je iskićen romantičnim kombinacijama.

Blaž iz Moravča učio je u Padovi crkveno pravo kod Angela de Castro, jer se u metropolitanskoj biblioteci nalazi rukopis

crkvenoga prava, koji imade na svršetku ovu bilješku: »Patavii 1463. decimo septimo die Kalendis Novembris sub clarissimo utriusque juris Doctore d. Angelo de Castro. Per me Blasium de Marowcha, canonicum zagradiensem, scholare iuris canonici, hic liber feliciter explicit. Amen«. (Metrop. bibl. M. R. 17.)

Zagrebački kanonik Blaž se kasnije često spominje u kaptolskim spisima. U potonje se vrijeme njegovomu imenu dodaje i naslov kalničkog arhidjakona. (Arch. de Kemlek), pa se tako njegovo ime sa dodatkom »kalnički arhidjakon« nalazi na početku zagrebačkoga brevijara, štampanoga g. 1487. u Beču. U tom je brevijaru štampan ponovno cijeli predgovor brevijara, štampanoga g. 1484. u Mletcima, od kojega nije danas do sada poznat nijedan primjerak, nu u drugom je bečkom izdanju toga brevijara na početku naštampano, da je to drugo izdanje brevijara jednako onomu, što ga je dao štampati biskup Oswald: »Opera atque diligentia venerabilium dominorum Georgii de Bexin et Blassi de Kemlek, decretorum doctorum et Archidiaconorum in praefata ecclesia... (Tkalcic u »Katoličkom Listu« 1895. p. 309.)

Blaž je imao brata Ivana, koji je također bio zagrebački kanonik i gorički arhidjakon. Potonji je stavio svomu bratu i sebi nadgrobni spomenik, koji zagrebački kanonik Rafael Levaković, (1638—1640.) ovako opisuje: »Penes altare s. Pauli stat momentum rubei coloris memorati

Joannis Marocha, Archid. Goricensis, sibi suoque fratri Blasio D. D. Arch. Kemlek 1495. die s. Vincentii vita functo facere curavit«. (Farl. Illyr. sacr. V. 339.)

Druga strana ove grobne i prelomljene ploče*) svojedobno iz crkve izbačena, upotrebio kanonik Ljudevit Vukoslavić, kada je dovršio od Vinkovića započetu radnju portala katedrale, te je sa druge strane toga crvenoga grobnoga spomenkama dao uklesati svoj grb, koji ima u štitu, kao i nad njim spodobu vuka, s janjetom u gubici i ovaj napis u majuskuli:

COEPERAT HAEC PRAESUL BENEDICTUS VINKOVICH OLIM
PECTORE FLAGRANTI DOMA PARARE DEO,
QUAE LUDOVICUS EGO WKOSZLAVICH IPSA
UT QUAEANT OPTATUM FINIS HABERE DECUS
LUX AETERNA DEO REGALIS IANUA TEMPLI.

Posljednji redak sadržaje hronografski označenu godinu 1673.

Dr. Ljudevit Ivančan i Gjuro Szabó.

*)O kulturno-literarnom radu Blaža od Moravča isp. Dr. Fr. Fancev: u Katalogu kult.-hist. izložbe u Zagrebu 1925. str. 17. i d.

DVA PROSVJEDA PROTI KONKURENCIJI U ZAGREBU 1769. I 1780.

Ratovi su dvosjekli mač za trgovačke interese; posijecaju gdje i gdje staro korijenje jakih tvrtki, ali i zasijecaju kaštreći na dubu prometa te se nekome i zazeleni, procvate i rodi. A još više nego u vremena mira konkurencija je trgovačka u razdoblju, kad se ratovalo, u tom rečenom smislu značajna. Terezijanski period u istoriji trgovine uza sva nastojanja oko unapređenja nije sam po sebi mogao biti plodonosan u željenom pravcu: slaboga prosperiteta ratovi, gotovo permanentni u dvije trećine razdoblja, monetarna zbrka, nezgode kapitala, redoviti bankroti na dnevnom redu iza svršenog sedmogodišnjeg rata, i sl.

Tjesnogradnost je značajka svekolike terezijanske komercijalne politike ab ovo, a pogotovo, kad su tolika ratovanja iznijela naravne svoje negativne posljedice, pa je kud i kamo razumljivija tjesnogradnost u sitnim građansko-trgovačkim krugovima. Poslije završenoga sedmogodišnjeg rata i samim gričanskim piljaricama u Zagrebu sme-

tala je čak i konkurencija kaptolskih družica, kako se već i otprije branilo po ostalim gradićima (a Grič i Kaptol još su tada dvije samostalne općinske jurisdikcije) »... Koi goder vu (ovom) varašu ni purgar, da mu se trštvo vsakojačko prepoveda i da z ničem tržiti nima«. Sve su to u ono vrijeme aferice maljušnih interesnih probitaka u tjeskobnim, zguranim nastambama. Na Griču n. pr. 1781. (prema sačuvanoj poznoj, josefinskoj konskripciji) uopće je bilo samo 14 lica, koja su bila zaposlena u trgovačkoj profesiji (i to samo katolici). A 1787. ne samo Grič, nego cio Zagreb nije imao više nego 2815 žitelja, nekako poput tadašnjeg Karlovca, dok su imali n. pr. Varaždin 4814, Koprivnica 3417, Križevci 1705, a Požega 2002 žitelja.

Na dva decenija otprilike prije te konskripcije javio se u gričko-kaptolskim odnosima ovaj slučaj, koji priopćujem prema ekscerptu iz sjednice gradskog vijeća na